Uitgave van de vereniging
Molenvrienden Land van Cuijk

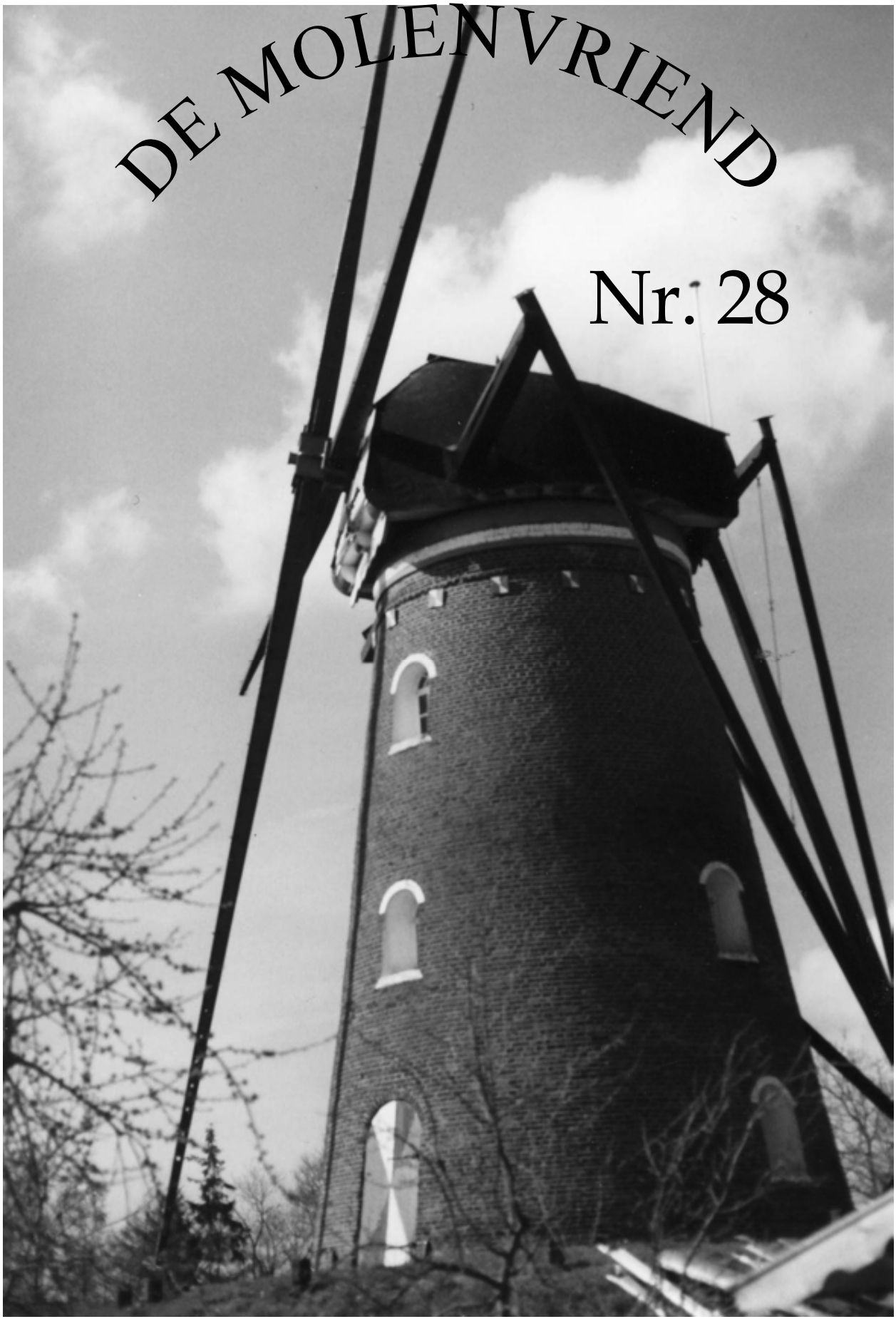

DE MOLENVRIEND

Nr. 28

VERENIGING MOLENVRIENDEN LAND VAN CUIJK

BESTUUR

VOORZITTER	Wim Blankespoor Tel. 08851-14471	Langeweg 90 6591 XZ GENNEP
SECRETARIS	Don Werts Tel. 08850-15362	Straatkantseweg 28 5443 NC HAPS
PENNINGMEESTER	Hans Heijs Tel. 08855-71463	Bilderbeekstraat 26 5831 CX BOXMEER
BESTUURSLID	Perry Hendriks Tel. 08850-22872	De Vang 20 5437 BP BEERS
AMBTELIJK SECRETARIS	Ben Verheijen Tel. 08850-13298	Moleneind 4 5431 HW Cuijk

COMMISSIES

ARCHIEFCOMMISSIE	Tel. 08857-1622	Hoogeindse Kampen 5 5447 PS RIJKEVOORT
PROMOTIECOMMISSIE	Tel. 08850-15362	Straatkantseweg 28 5443 NC HAPS
LEDENADMINISTRATIE	Tel. 08850-15362 GIRONUMMER: 4008385 onder vermelding adres penningmeester	Straatkantseweg 28 5443 NC HAPS
MOLENARCHIEF LAND VAN CUIJK	Tel. 08857-1622 Eenieder kan na afspraak het archief raadplegen	Hoogeindse Kampen 5 5447 PS RIJKEVOORT
BIOTOOPWACHT LAND VAN CUIJK	Ben Verheijen Tel. 08850-13298	Moleneind 4 5431 HW CUIJK

DE MOLENVRIEND 28

Colofon

Jaargang 11, nummer 2, juni 1995
Lijfblad van de vereniging Molenvrienden Land van Cuijk, opgericht in 1984. De Molenvriend wordt gratis toegezonden aan de leden en donateurs van de vereniging. De contributie hiervoor is respectievelijk ƒ 20,- en ƒ 15,00; welke bij aanmelding gestort kan worden op de girorekening van de vereniging. Losse nummers kosten ƒ 1,50. De Molenvriend is een advertentie-medium.

REDACTIE *Frits Harteman* *Jan van Riet*
Ben Verheijen *Robbert Verkerk*
Don Werts

REDACTIEADRES *Isabellalaan 30 5441 GW Cuijk*

Voorpagina : De molen "Martinus" te Beugen met kale roeden wachtend op een hete zomer

In dit nummer

pagina 2 **Colofon**
pagina 3 **In dit nummer**
Van de redactie
pagina 4 **Mededelingen van het bestuur**
pagina 5 **Molens in het Land van Cuijk**
een rubriek over de actuele situatie van een molen in het Land van Cuijk
door: Frits Harteman
pagina 9 **The Royal Artillery**
Verhaal over restanten van de Tweede Wereldoorlog in Rijkevoort
door: Robbert Verkerk
pagina 13 **Openluchtmusea**
"Bungemuseet" op Gotland
door: Robbert Verkerk
pagina 21 **Molens in de regio**
de stand van zaken omtrent onze 13 molens
door: Frits Harteman

Van de redactie

Net voor de vakantie nog een nieuwe Molenvriend. Wel erg snel na de vorige, maar die was dan ook twee maanden te laat.

Als u de colofon leest merkt u dat de redaktie met 1 persoon, Ben Verheijen is uitgebreid. Hij zal in eerste instantie de Molens in de Regio voor zijn rekening nemen en is daar dit nummer al mee begonnen.

In dit nummer staat Frits stil bij de molen van Beugen. Deze staat nu zonder hekwerk en voorzomen te wachten op een hete zomer. Voor een molen is dat geen 40 graden maar ongeveer 200 graden. Zegt men immers dat bij 40 graden de mussen dood van het dak vallen, pas bij 200 graden vallen de knaagkevers dood uit een balk. Het is maar even dat u het weet!.

In een klein artikel wordt stilgestaan bij de Tweede Wereldoorlog in Rijkevoort. De geschiedenis is hier in een balk geschreven en wordt nu vastgelegd.

In de rubriek "Openlucht-musea" deze keer een museum op het eiland Gotland, midden in de Oostzee, speciaal voor leden die nog geen vakantiebestemming gevonden hebben.

Dan nog even dit. Om de inzendingen van de leden te vergemakkelijken is de technische apparatuur uitgebreid. Illustraties van door leden verzorgde artikelen kunnen nu aangeleverd worden als foto, kranten- of tijdschriftartikel, video-8 band, VHS-band, poster of model. Dus dat kan u nu niet meer beletten om een artikel te schrijven. Ik hoop bij terugkomst van vakantie dan ook een volle brievenbus aan te treffen, zodat er in september een extra dik nummer kan verschijnen.

Namens de redaktie rest mij dan nog u veel leesplezier en een prettige vakantie toe te wensen.

Robbert Verkerk

Mededelingen van het bestuur

Ondanks de korte tijd met de vorige Molenvriend, komen we nu met een aanzienlijke lijst van activiteiten die zich voordeden.

Namens het bestuur heeft Ben een brief gestuurd naar de gemeente Cuijk om te komen tot een gesprek met het verenigingsbestuur en de gemeente over de stand van zaken betreffende de bemanning van de Mariamolen in Haps. De huidige samenwerking met de eigenlijke (oud-)molenaar is verre van goed te noemen. Eind juni hopen we hieraan wat te kunnen doen.

Afgelopen vrijdag 19 mei vonden er weer examens plaats voor het getuigschrift vrijwillig molenaar. Onder de kandidaten bevond zich een vrijwilliger uit het Land van Cuijk. Helaas bleef het resultaat voor hem negatief. Naar aanleiding van de door ons zeer serieus genomen klachten die over het examen zelf binnenkwamen (behandeling van kandidaten is bijvoorbeeld bij het onbeschofte af) en die onafhankelijk van de uitslag waren, zijn we een brief naar vereniging De Hollandsche Molen (organisator van de examens) aan het schrijven. Hierin vragen we hun reactie op het gebeuren en proberen we wat aan de weet te komen over de structuur en organisatie van de Examencommissie.

Op zaterdag 10 juni was het in Vierlingsbeek feest! Eigenaar Harry Kaanen van het waterrad dat even ten zuiden van Vierlingsbeek functioneel langs een beek ligt, heeft namelijk in het afgelopen jaar een ombouw bij het rad gemaakt met daarin een soort kollergang. Om de voltooiing van dit gebouwtje te gedenken werd er een soort receptie gehouden bij de "molen". Onze vereniging was officieel uitgenodigd en die dag ook present. Als blijk van bewondering heeft ondergetekende een folder gemaakt en vermenigvuldigd over de oude watermolen van vroeger. Namens de vereniging is deze folder uitgereikt aan Harry Kaanen en overige aanwezigen. In deze folder staat een klein stukje over de molens in het Land van Cuijk en er zit een aanmeldingsbon in voor een lidmaat- of donateurschap bij onze vereniging. Zo hebben we er zelf ook nog wat aan. De opening zelf werd verricht door burgemeester Dittner van Vierlingsbeek. Verder stond er een tent opgesteld met daarin een kraam van De Oude Schoenendoos, een soort heemkundekring en er werden diverse drankjes uitgedeeld.

Zeer recentelijk zijn de in volle gang zijnde voorbereidingen voor het evenement op Tongelaar dat op Open Monumentendag (9 september) zal plaatsvinden. 17 juni is de heer Bottemanne (leraar voor opleiding van leraren voor bakkers-in-wording) naar het bakhuis gekomen om de fysieke staat daarvan te bekijken. In principe acht hij de oven intact en gebruiksklaar. Er dient alleen nog door Brabants Landschap (eigenaar) navraag gedaan te worden over de aanwezigheid van zand in de constructie. De bedoeling nu is dat de oven opgestookt gaat worden. Dit moet gedurende de hele zomer eenmaal per dag gebeuren omdat de oven erg nat is. Het grote probleem is echter nog het verkrijgen van de grote hoeveelheid takkenbossen (liefst van perebomen of andere fruitbomen) die voor het stoken nodig zijn. Mocht u ons daarmee kunnen helpen dan horen wij dat graag.

de secretaris

Bij overname van artikelen en/of foto's, auteur en eventuele bron(nen) vermelden. Tevens hiervan melding maken bij de uitgeefster of redactie van dit blad.
De redactie stelt zich niet aansprakelijk voor eventueel gemaakte fouten of anderszins ontstane ongemakken.

Molens in het Land van Cuijk

"Martinus" te Beugen

Tot nog toe hebben we in deze rubriek molens besproken die nog kunnen draaien en malen m.a.w. molens die nog in een redelijk goede staat verkeren, zij het gezegd de een wat beter dan de andere. De molen die we nu voor het voetlicht halen verkeert echter niet meer in zo'n goede staat, sterker nog, er valt niet meer mee te draaien en derhalve behoort het malen ook tot de verleden tijd. Gelukkig kunnen we hieraan toevoegen dat dit van tijdelijke aard is en als de plannen lopen zoals ze moeten lopen draait en maalt de Martinus weer eind 1995.

Voor het echter zover is staat er nog het een en ander te gebeuren. Aanvankelijk was men er vanuit gegaan om bij de restauratie een groot aantal balken zondermeer te vervangen. Echter, naar aanleiding van het rapport dat Nico Jurgens heeft opgemaakt inzake de destijds gebruikte materialen voor de bouw van de

Een openliggend steenkoppel op de steenzolder van de "Martinus" te Beugen

Oud-molenaar Gerrit zoals hij vele jaren van zijn leven gestaan heeft aan de meelpijp.

molen in 1868 (zie Molenvriend nr.22 - Een wipmolen in de "Martinus"), is men gelukkig hierop teruggekomen. Voor hen die dit nummer van de Molenvriend niet gelezen of in hun bezit hebben - het gaat hier, zoals het artikel al zegt, om onderdelen die afkomstig zijn uit een wipmolen. De eigenaar van de Martinus - de gemeente Boxmeer - vond dit zo interessant dat zij contact heeft opgenomen met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en deze dienst om advies heeft gevraagd. Uiteraard is in deze procedure veel tijd gaan zitten maar dat was het wel waard daar uiteindelijk besloten werd om een nieuw restauratieplan op te zetten dat ervan uitgaat dat de betreffende onderdelen behouden blijven.

In het kort geven wij hiertonder de onderdelen uit de wipmolen weer; onder A. een opsomming van de onderdelen die vervangen zouden worden en onder B. de onderdelen die niet aan vervanging toe zijn:

A. **hoekstijl van de ondertoren** (doet nu dienst als draagbalk voor de koning)

De laatste keer dat de "Martinus" met kale roeden stond was eind zeventiger jaren bij de laatste restauratie.

kokerstukken (doen nu dienst als vloerbalken van de meelzolder)
manderbalk (in de lengte doormidden gezaagd doen deze twee balken dienst als vloerbalken van de kapzolder)
boventafelmentstuk (ook in de lengte doormidden gezaagd; zij doen dienst als stijlen voor het luiwerk)

Het steenkalf waar de koning op rust is een oude hoekstijl van een wipmolen.

B. **kapspanten**
bovenwiel
schijfloop

Verder zijn er nog een paar restanten van een houten roe, waarvan er een dienst doet als afzetting van het luiwerk en een als as van een voormalig mengwerk dat aangedreven werd door de luitafel. Waar deze roe dienstgedaan heeft is helaas niet bekend.

Een kijkje in de kap met het bovenwiel en de vangtrommel. Ook het bovenwiel komt waarschijnlijk van een wipmolen.

De restauratie die verricht gaat worden behelst in het kort de navolgende werkzaamheden:

- aanbrengen van nieuwe houten bovenas;
- het gevlucht voorzien van nieuwe stroomlijnneuzen en hekwerk;
- kap opnieuw bekleden;
- vervangen van de windpeluw;
- van alle vloerbalken en draagbalk de rotte koppen verwijderen en nieuwe kunststofkoppen aanbrengen;
- alle sleutelstukken laten vervallen;
- nieuw stuc- en voegwerk;
- nieuwe lange spruit en eventueel nieuwe lange schoren:
- bestrijden van de bonte knaagkever:
- schilderwerk etc.

Zoals U ziet is dit een hele klus welke uitgevoerd gaat worden door de firma Beijk uit Afferden. Gezien het werk dat deze molenmaker reeds heeft afgeleverd vertrouwen wij erop dat de gehele restauratie volgens plan (en hopelijk ook tijd) zal verlopen. Wij zullen u in de eerstvolgende uitgave van de Molenvriend op de hoogte houden over de voortgang van deze restauratie.

En, als alles achter de rug is kunnen de molenaars weer naar hun oude stek dichter bij huis en hebben we weer een draai- en maalvaardige Martinus.

Tekst en foto's : Frits Harteman

Royal Artillery in Rijkevoort

Herinneringen op de koning

In september 1944 begon de operatie Market-Garden. Veldmaarschalk Sir. Bernard L. Montgomery hoopte met deze operatie de bruggen over de Dommel, de Aa, Zuid-Willemsvaart, de Maas, het Maas-Waal-kanaal, De Waal en de Rijn te veroveren en door te kunnen stoten naar het Ruhr-gebied(van de rivier de IJssel had hij schijnbaar nog nooit gehoord). Hiervoor werden parachutisten gedropt boven de regio Eindhoven-Veghel, Grave-Nijmegen en Arnhem-Renkum. De actie was slechts een gedeeltelijk succes. Doordat de Rijnbrug bij Arnhem niet veroverd werd kon men niet doorstoten naar het Ruhr-gebied en de duitsers afsnijden. De winter zou dan ook een patstelling opleveren. De Amerikanen namen de verovering van de Peel over van de Britten en vochten zich in een bloedige herfst en winter een weg naar Venlo en Roermond.

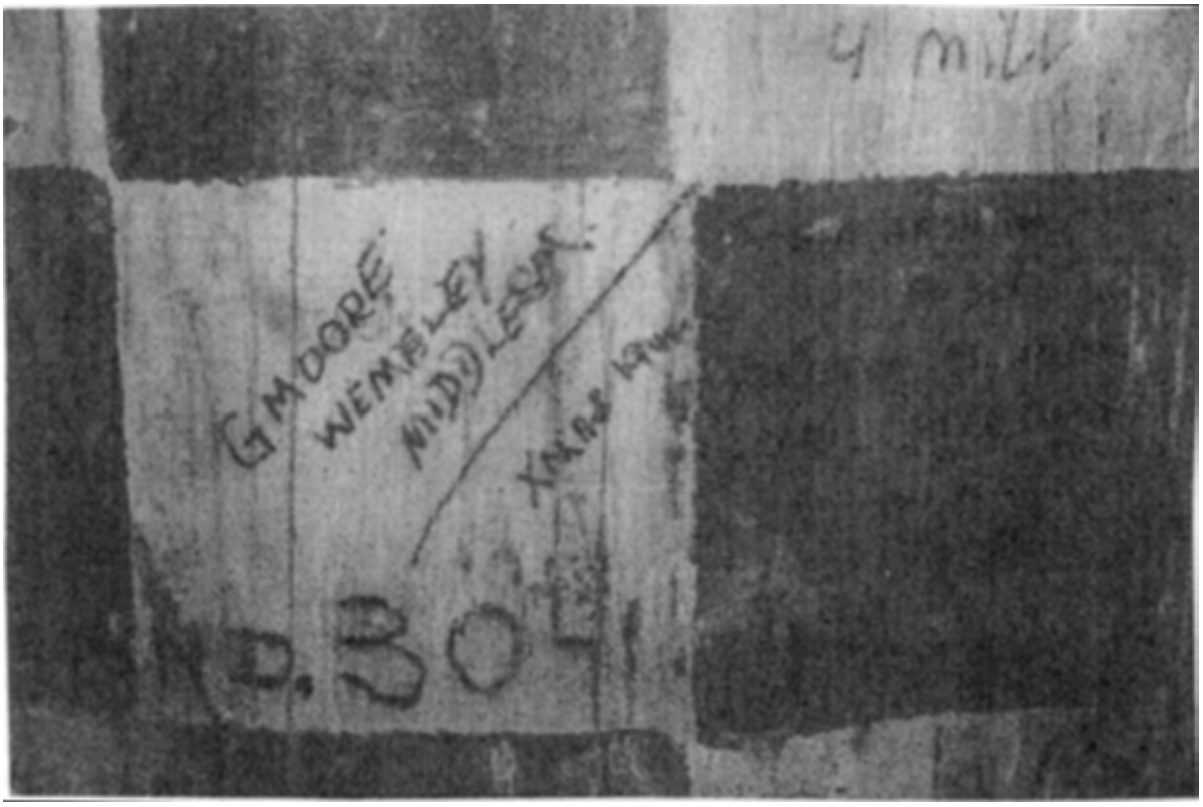

G.Moore uit Wembley en W.H. Marshall uit Milton Newbray.

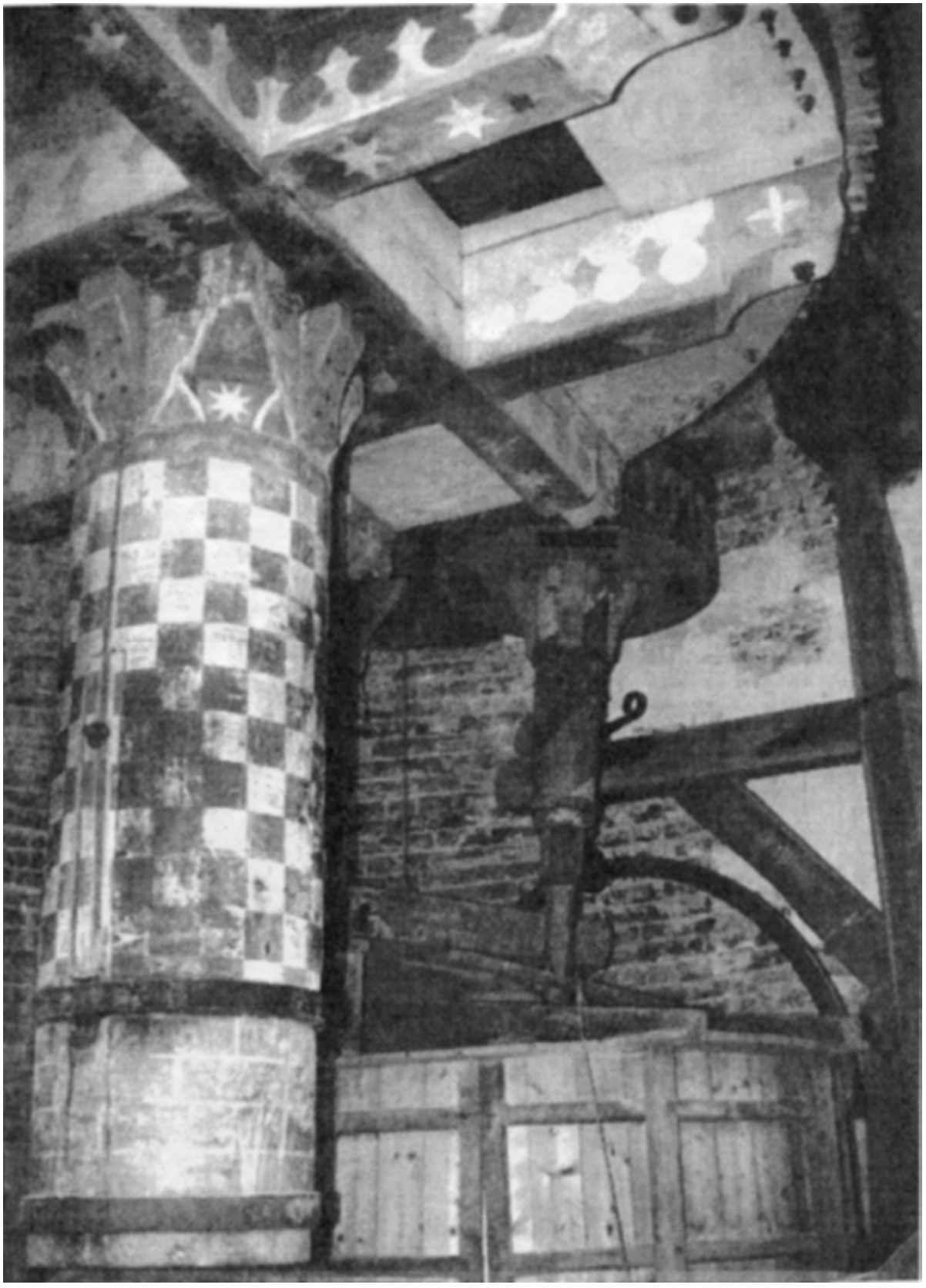

Het beschilderde spoorwiel en de koning op de steenzolder in Rijkevoort. Aan de linkerzijde van de koning is de streep te zien met links en rechts dezelfde kleur blokjes.

Ondertussen was de noord en westoever van de Maas in Geallieerde handen en de oostoever in Duitse handen. Vanuit onze streek werd deze laatste door Britse artillerie onder vuur genomen. Hierbij was de molen van Rijkevoort van oktober 1944 tot februari 1945 een uitkijkpost.

De Brabantse vlag, welke was geschilderd op de koning, was erg verleidelijk voor de militairen. Iedere week werden er weer enkele namen, vooral in de witte blokjes bijgeschreven. Bij de nu volgende opsomming duidt de letter de horizontale plaats aan en het cijfer de rij van bovenaf. Omdat er rondom 19 blokjes staan begint de telling van de letters op de lijn van de twee gelijke blokjes.

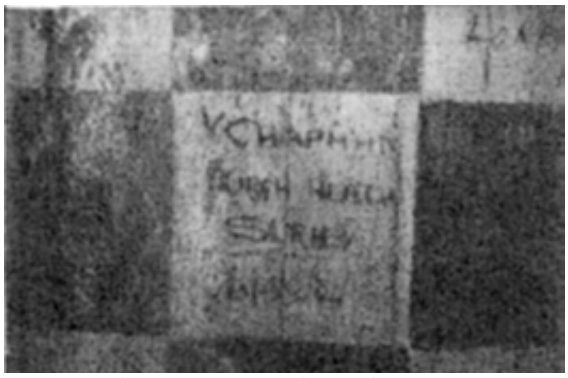

V. Chapman uit Burgh Heath in Surrey, geschreven met Kerst '44

A1 Neagle RH.....ngnes
C1 W.Harrington X-mas 1944 London N1
E1 Spr. Rose Alex S BA Suffshire Scotland Forever
G1 McFarlane Ineffture Perth
I1 Pr. S.J.Wood
K1 Spr. A.Pilley, Ripley Yorks.
M1 (onleesbaar)
O1 Spr. Johnny Ingram Glascow Scotland
Q1 Spr. F.Norton Yorks. 22/12/44
S1 (onleesbaar)
B2 V.Chapman Burgh Heath Surrey X-mas 44
F2 Cpl G.Morford Kensington London W8
H2 Pte A.Nash St Nedts Hunts.
L2 Ramsworth Wembley Eng. 8 Dec 44
P2 ..... 30/11/44
R2 F.Moore Sutton Weaver Eng.
Petch Brigthon SX 26/2/45
A3 Pte J.Lutenes Wembley London England 30/11/44

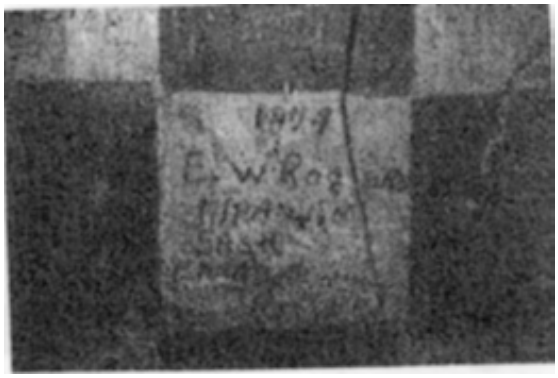

E.W. Rogers uit Nipawin in Canada

C3 G.Moore Wembley Middlesex X-mas 1944
D3 W.H.Marshall B.A.S.C. Milton Newbray Leicestershire
E3 Bill ..... Scotland
G3 H.Evans Dyffry Wales 22 Dec 1944
I3 1944 E.W.Rogers Nipawin Sask. Canada
K3 Telfer 4C4 Hidderfield Yorkshire England Dec/44
M3 Pte Symes St.Albans Herts.
O3 C.V.Wade London 1944
Q3 Serg. T.W.P.Healy 88 Oxford Road Windsor Berkshire/Essex
M.Ward Rothesay 1945 .....
B4 F.H.Moore Warrington Lancs. Eng.
D4 D.V.R. Sarg..... Ches.....
F4 Serg. W.P.Healy Royal Artillery 16/12/44
H4 Spr. T.Casey Essex
N4 Spr. D.Kesler Manchester 22/12/44
A Merry X-mas
N4 R.N.Spencer St.Annes Rd. Blackpool
P4 Chantler A Leeds 4/12/44
R4 W.Barker Foxton Cambrigde England 44
A5 A.Richards Glascow Scotland
C5 P.Gropper Willenden London 4/12/44
E5 A.Richardson IQ Conhaven 44
Pr. Cornwa.... London

Pte A. Caldwell uit Glasgow

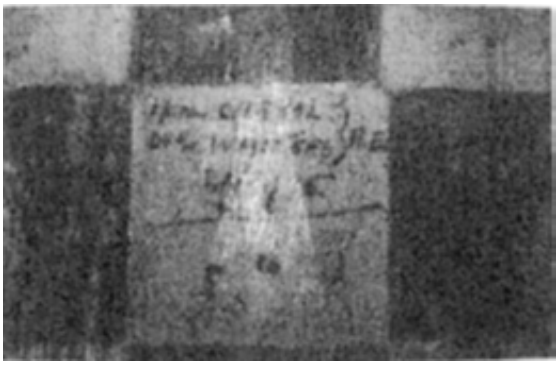

Carrol en Walters delen een blokje.

F. Moore uit Sutton Weaver en Petch uit Brighton delen een blokje.

G5 Spr. Fandy Huntingdon England
I5 Rege... Orgay Antner.... Canada
K5 L....ns Liverpool 23/12/44
M5 J.W. May Dover Kent
O5 Pr. Havell .... X-mas 1944
S5 L.A.Circont Bletchley Bucks. 16 Feb 45
D6 H.Ledger Windlesham Surrey 22/12/44
F6 Pte. Clunley Scone Perth Scotland
H6 (onleesbaar)
P6 Spr. F.Morton Sheffield Yorks. 2/12/44
R6 Spr. J.Love Johnstone Scotland 1944
C7 O.Tompson Keighley Yorkshire
K7 ... Hante... Bot... England
M7 Cpl. Hewitt London 4/2/45
D8 Sgt. Wesley Anlesanly Avon England
H8 (onleesbaar)
L8 M.Lobe St.Ives Cornwall England 1945
N8 Cvp Mackenzie Kamloop BC Canada

P8 H.S. Butcher Kingston on Thames
R8 Lcpl V.Robinson Manchester K.O.S.B. 16/2/45
A9 Massey Samsbach Cheshire Feb 26 '45
C9 Massey
G9 SM J.Mashold York Feb 1945
K9 Pte Street Pohpey
M9 L.E.Mullun Ottawa Ont.
Q9 Pte A.Caldwell Glascow K.O.S.B.
D10 Rachees ..... London
F10 SG COX Rasc. Herts.
L10 Hcpl Carrol, D.V.R WALTERS R.E. 21/2/45

Tekst en foto's: Robbert Verkerk

M. Lobb uit St. Ives in Cornwall.

Openluchtmusea

"Bungemuseet" op Gotland

Als je bij een reisbureau in Cuijk informatie aanvraagt voor een bootovertocht naar Gotland, zul je eerst moeten uitleggen waar dit eiland ligt. Daarom wordt dit bij deze ook hier gedaan. Gotland is een Zweeds eiland in de Oostzee, ongeveer 6 uur varen van het Zweedse vasteland, ongeveer 300 kilometer zuidelijk van Stockholm. Het is met zijn lengte van 125 km en zijn breedte van 55 km ook geen klein eiland en voor molenliefhebbers is er veel te zien. Het eiland telt namelijk meer dan 200 windmolens en ook nog enkele watermolens.

In een volgende Molenvriend zal ik wat meer vertellen over de molens op dit bijzondere eiland. Nu eerst een korte uitleg over het eiland en zijn molens.

Gotland was al in het Stenen Tijdperk bewoond, hetgeen blijkt uit gevonden grafstenen met hieroglyfen die men langs de wegen vindt. In de 11de eeuw nam de ontwikkeling van Gotland als handelseiland een grote vlucht. De hoofdstad Visby werd lid van de Hanze en stak de hoofdstad van de Hanze, Lubeck, naar de kroon. Men bouwde

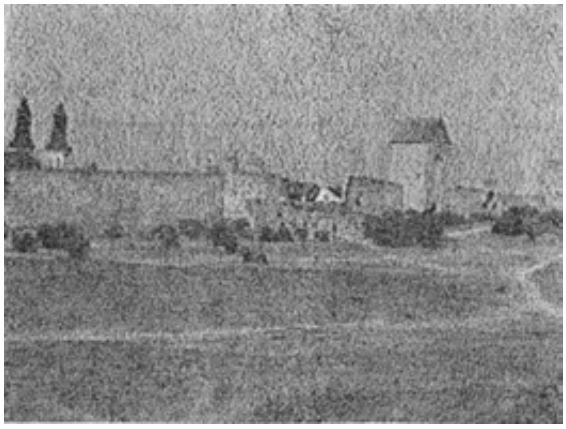

De middeleeuwse stadsmuur van Visby, de hoofdstad van Gotland.

een bijna 4 km lange stadsmuur om Visby en er verrezen op het eiland bijna 100 kerken. Nu nog zijn bijna alle kerken op het eiland voor 1360 gebouwd.

De middeleeuwse kerk van Bunge, even buiten het museum.

De macht en rijkdom van Visby, toen een stad met 20.000 inwoners, zette veel kwaad bloed bij de andere Oostzeesteden en staten. In 1361 namen de denen, onder lijding van Valdemar Attersdag de stad in met een list. In 1525 veroverden de Lübeckers de stad en vernietigde hem. Alle kerken behalve de Tyska Kyrka (De Duitse Kerk) werden verwoest en Gotland kwam niet meer voor in de geschiedenis. In 1656 kwam het nu arme eiland bij Zweden.

Pas in deze eeuw ontwaakte het eiland uit een "Doornroosje-slaap van 400 jaar). Vooral de stad Visbij met zijn bijna complete stadsmuur met vele poorten en torens en de 17 kerkruines overgroeit met rozen is een grote toeristische attractie.

Het eiland zelf met zijn vele kleine dorpjes, gebouwd rond een middeleeuwse kerk, is een oase van rust. Auto's met niet Zweedse kente-

kens zijn een uitzondering en naar benzinepompen moet gezocht worden. Op dit platteland bouwde kleine groepjes landbouwers hun eigen molen. Omdat men weinig contact had met het vasteland en zo'n 400 jaar op zichzelf leefde kwamen hier molentypen voor die men nergens anders in de wereld aantreft.

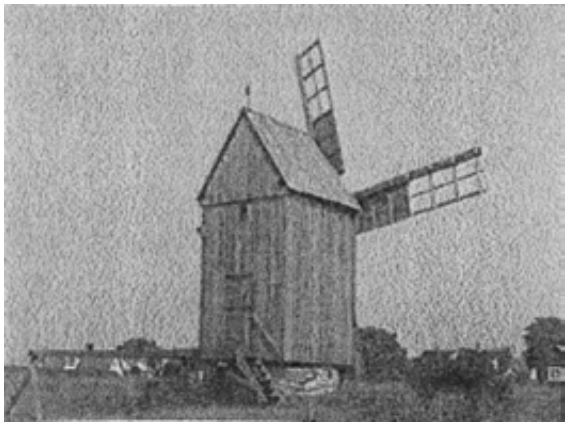

Een typische Gotlandse standerdmolen aan de oostkust van het eiland bij Ljugarn.

Het meest voorkomende type is de standerdmolen. De standerd staat in de grond en wordt gestut met steekbanden die ook in de grond staan. Hier omheen zijn stenen gestapeld. De kleine kast met V-kap kan via een klein trapje aan de achterzijde betreden worden. De lange staartbalk, welke achteruit de kast steekt en zo'n meter boven de grond loopt is ook zeer typerend. Het gevlucht zijn vaak vlinderwieken met borden i.p.v. zeilen. Men vindt de molens in verschillende stadia van onderhoud. Van complete tot ingestorte kasten of zelfs alleen nog een standerd met onderbouw.

Er komen ook kleine houten achtkante molens voor, die dezelfde opbouw hebben als in Nederland. Er is zelfs een houten molen met ronde regels. Hierdoor is hij aan de buitenzijde rond, maar is de binnenkant een "normaal" achtkant.

Een ronde stenen molen met dit type kap komt erg veel voor op Gotland. Deze staat aan de oostzijde van het eiland bij Gammelgarn.

De stenen molens zijn er in drie verschijningsvormen: rond, achtkantig of zeskantig. De ronde hebben een V-kap, de achtkantige molens een achtkantige kap en de zeskantige molens een zeskante kap.

Later zijn er ook nog grotere achtkante- en ronde stenen molens gebouwd volgens Deens model. Hiervan zijn er nog enkele over.

Een vervallen zeskante molen met zeskante kap op Zuid-Gotland bij het plaatsje Vamlingbo.

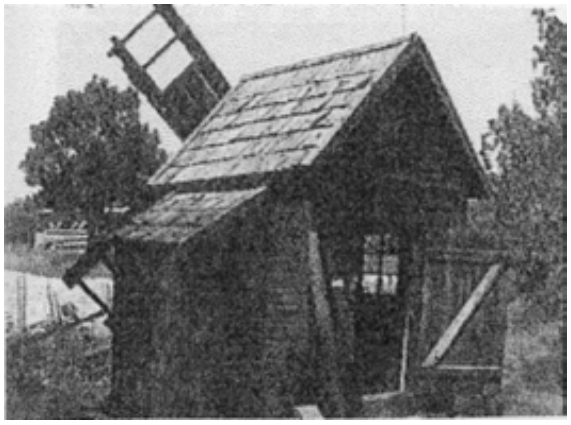

De paltrokmolen van het openluchtmuseum.

De paltrokmolen van het openluchtmuseum.

Nu de molens van het eiland kort zijn uitgelegd gaan we over naar het doel van dit artikel. In het noorden van Gotland ligt bij het plaatsje Bunge het openluchtmuseum "Bungemuseet".

Het museum werd in 1908 opgericht door Th. Erlandsson. Het begon met het opkopen van een 17de eeuwse boerderij. Later kwam er nog een complete boerderij uit de 18de eeuw bij. Losse gebouwen als molens, een poort, een visserhutje en een klein huis van een houtskool-brander completeren het geheel.

Het woord molens staat hier voor drie wind- en drie watermolens. Als men vanaf de ingang in westelijke richting loopt ziet men tegen het hek aan een kleine paltrokmolen. Het is de enige paltrokmolen op Gotland - het vasteland van Zweden heeft paltrokken rond Stockholm - met een vlucht van slechts 5 meter. Op de grond ligt een achthoekige ring waarop de achterzijde van deze molen steunt. Aan de voorzijde staat de koning midden in de ring. De molen draait dus om het midden van de voorzijde. Omdat hij breder is dan hij hoog is, geeft het geheel met de twee kombuizen een vreemd aanzien.

De stut van de paltrok aan de voorzijde op de achtkante ring op de grond.

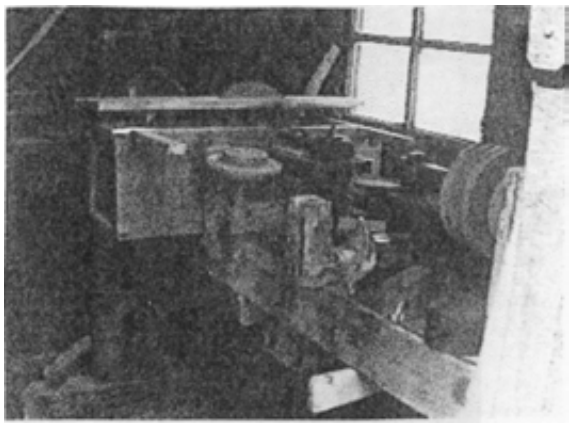

De draaibank met toebehoren in de paltrok, aangedreven door windkracht.

De standerd-houtzaagmolen van de achterzijde. Er zijn vele overeenkomsten met de paltrokhoutzager.

Het interieur bestaat uit een aardappel-schiller, een complete draaibank en een cirkelzaag. Het geheel wordt door een groot spaakwiel op de bovenas met een touw aangedreven. Voor het grote wiel zit nog een klein wiel voor de vang. Het geheel komt uit Kruse bij Alva.

Het zaagraam met de enkele zaag en het krabbelwerk er rechts achter.

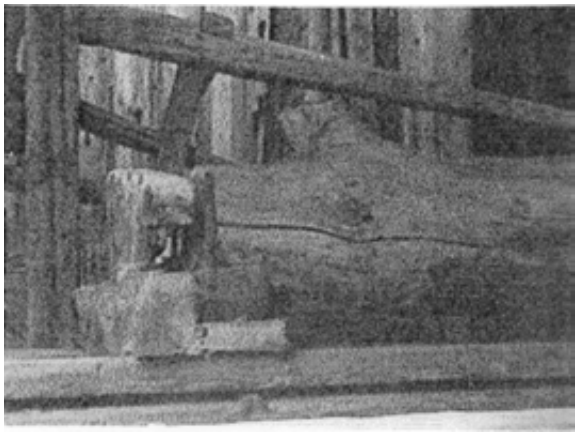

De balk wordt aan het uiteinde aan de slede bevestigd met een pen.

Even ten zuiden van de paltrok staat een vreemde driehoekige zaag-standerdmolen. Niet het grondvlak maar de voorzijde van deze molen is driehoekig. Hij is uitgerust met zes wieken. (Meer dan vier wieken komt vooral rond Stockholm vaker voor). De molen is voor dit museum gebouwd door een inwoner van Bunge, die er vroeger al zes gebouwd had.

Binnenin zit een slede met een enkel zaagblad in het raam. Buiten Nederland komen zaagramen met meerdere zagen slechts zelden voor. De slede wordt bedient met een normaal krabbelwerk en de boomstam wordt door twee krammen op de uiteinden op zijn plaats gehouden.

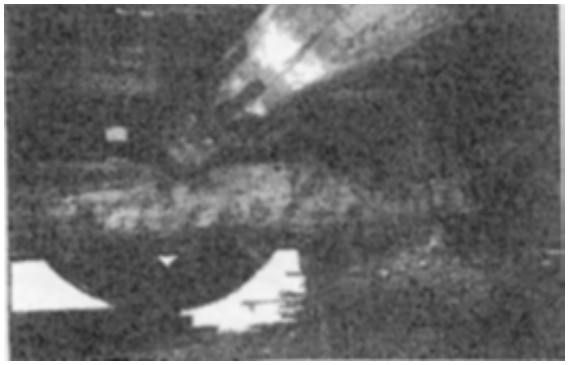

Het wiel onder de zaagvloer trekt d.m.v. de ketting de slede terug. Rechts daarvan de onderbouw van de standerd.

De aandrijving van de zaagslede geschiedt door een kruk op het uiteinde van de bovenas. Op de bovenas zit ook een bovenwiel van een korenmolen waar de vang omheen ligt. De kammen zijn verwijderd omdat ze hier niet gebruikt kunnen worden.

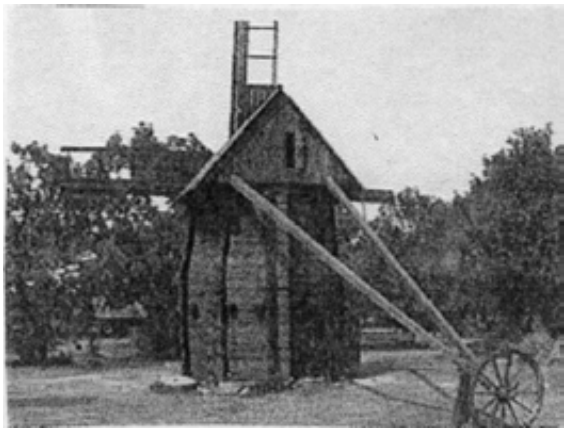

De achtkante molen vanaf de staart. De kap is op Gotland typisch voor ronde molens.

Onder de molen staat de bekende onderbouw van een Gotlandse standerdmolen. De standerd die uit de cilindrische berg stenen te voorschijn komt gaat de kast in. De zijkanten zijn gestut met losse stutten en er steken twee lange balken uit de zijkant om de kast te kruien. Onder de kast loopt ook nog een as, aangedreven door een touw, die met een ketting de slede terug kan trekken. Dit soort molens werden op Gotland gebouwd omdat het gebrek aan stromend water en getijdeverschil andere gemakkelijkere oplossingen voor zaagmolens verhinderen.

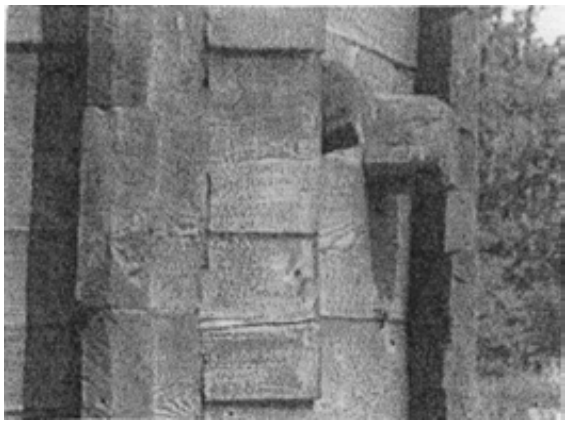

De uiteinden van de vloerbalken steken uit het achtkant. Ook de hoekverbinding is zichtbaar.

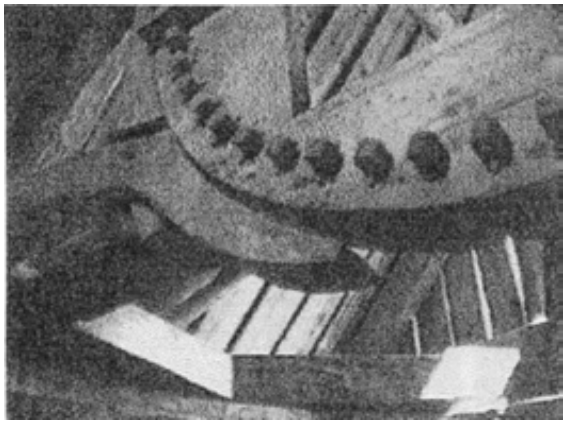

De lipvang, standaard in Zweden, op de achtkante molen in het openluchtmuseum.

Naast de zaagmolen staat een achtkante houten molen uit Hablingbo. Houten achtkante molens komt men vaker tegen op dit eiland, maar dit is de enige die geen gebint en stijlen heeft. De zijwanden zijn opgebouwd uit zeer dikke planken, die in elkaar steken op de hoeken, als bij een blokhut uit noord-Scandinavie. De vloerbalken voor de steenzolder steken gewoon door de zijwanden.

De molen is uitgerust met de V-vormige kap, die op Gotland verder alleen wordt toegepast bij ronde stenen molens. Ook de staart met het wiel op het uiteinde is hiervan afgeleidt.

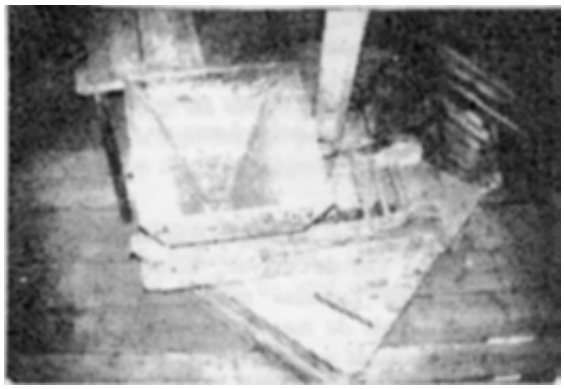

De vierkante kuip in de achtkante molen. Onder de deksel zit weer een ronde kuip.

Op de steenzolder ligt in het midden een koppel maalstenen met een vierkante kuip. Hierin ligt weer de bij ons bekende ronde kuip. De molen wordt gestopt met een lipvang. Deze afgeleide (of voorganger) van de stutvang komt men bij bijna alle kleine Zweedse molens tegen. De molen draait, zoals de meeste kleine molens in Zweden andersom als in Nederland.

De onderslagkorenmolen, helaas geplaatst zonder beek. Maar water is dan ook schaars op Gotland.

Even verderop staan, zonder dat er een beek te vinden is, drie watermolens. De eerste hiervan is een normale korenmolen. Deze wordt aangedreven door een onderslagrad en is uitgerust met een koppel maalstenen en een buil. Ook een stookplaats ontbreekt niet, maar het kan hier dan ook knap koud worden in de winter.

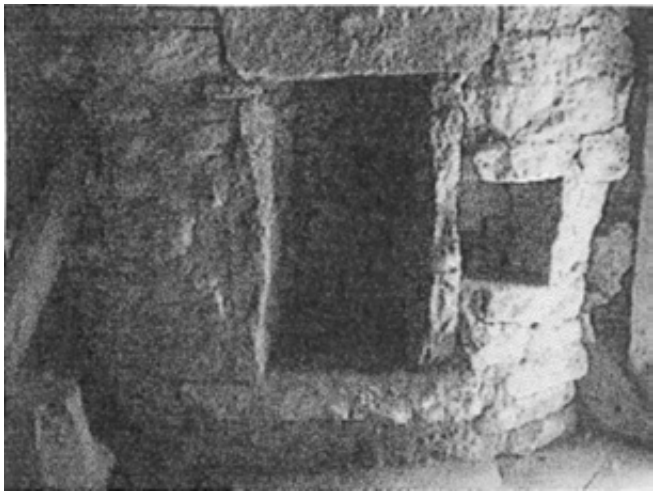

De haard op de begane grond van de korenmolen.

Er naast staat een volmolen. Dit molentype, waarmee zelf geweven stof zoals laken, werd gevuld, komt niet meer voor in Nederland. Vroeger stonden er in bijvoorbeeld Leiden vele windvolmolens. In Scandinavische musea vindt men nog vele fraaie volmolens, alle aangedreven door waterkracht.

Het belangrijkste in iedere volmolen is de wentelas, die met enkele nokken zware schuinstaande stampers optilt. Deze stampers vallen na het passeren van de nok weer op de lakenstof en verstevigen hierbij het materiaal. De molen van Bunge heeft 3 stampers met elk 2 nokken op de wentelas. De nokken hebben een lengte van ongeveer 30 cm en kunnen de stampers ongeveer 5 cm optillen.

De overbrenging vanaf de wateras in de korenmolen op de begane grond.

De volmolen van Bunge, helaas ook zonder een aandrijvend beekje.

De molen heeft weer een stookplaats, doch deze zal naast de verwarming van de mulder ook gebruikt zijn om het water op te warmen, waarin de stof gedompeld werd. Daarnaast werd de stof over een ruwe steen gewreven om het laken ruw te krijgen en het volmiddel, onder andere menselijke urine, goed te laten opnemen door de stof. Hiervoor zijn twee werktuigen aanwezig. De eerste bestaat uit een lange plaat van steen met daarop een houten frame. Dit frame draait om een as boven de plaat en wordt heen en weer bewogen door een krukas boven de wentelas. Hierdoor zorgt de draaiing ervoor dat het frame telkens door zijn laagste punt gaat en veel druk uitoefent op de onderliggende stof.

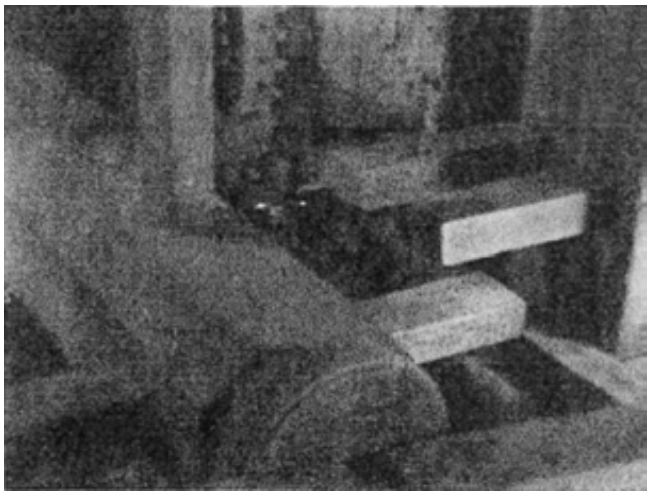

De nokkenas met zes nokken van de volmolen met rechts de stampers.

Een werktuig om lakens te ruwen d.m.v. wrijven. Het wordt aangedreven door de krukas.

De tweede stenen bak heeft een stamper dit door de wentelas bediend wordt. De stenen bak is enigszins hol, zodat de stof onder de stamper blijft liggen.

Tegenover de twee watermolens staat een water-houtzaagmolen. Ondanks het gebrek aan stromend water werden deze, vooral voor gebruik in de winter, toch gebouwd op Gotland. Vooral de raderen van deze molen zijn in zeer slechte staat van onderhoud.

De molen heeft twee onderslag-waterraderen. Het rad naast de molen dient voor de aandrijving van de krukas, het rad onder de molen waarschijnlijk voor het terughalen van de slede. Echt zekerheid hierover was niet te verkrijgen. De vervallen toestand maakte een onderzoek er ook niet gemakkelijker op.

De molen was net als de windmolen uitgerust met een slede met een enkel zaagblad in het raam. Ook hier werd de slede bedient door een krabbelwerk. De balk kon tussen twee krammen geklemd worden en aan de uiteinden was ook plaats gemaakt voor de beginstand van het

zaagblad. Bij dit soort zagen moet het laatste stukje meestal gebroken worden om de zaag niet in de kram op het uiteinden te laten zagen.

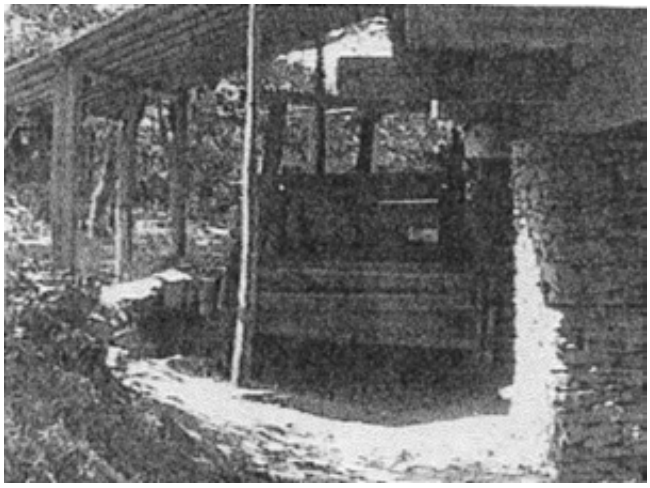

Het waterrad voor de krukas net naast het molengebouw van de houtzaag-watermolen.

Het museum van Bunge op Gotland is zeker de moeite om te bezoeken. Dit geldt trouwens voor het hele eiland. Zeker voor diegene die ook bijzondere molens willen bekijken Gotland. Helaas is het aantal draaiende molens beperkt. Alleen een loos draaiend waterrad ten noorden van Visby en een prachtig gerestaureerde ronde stenen molen bij Nore op zuid-Gotland draaien.

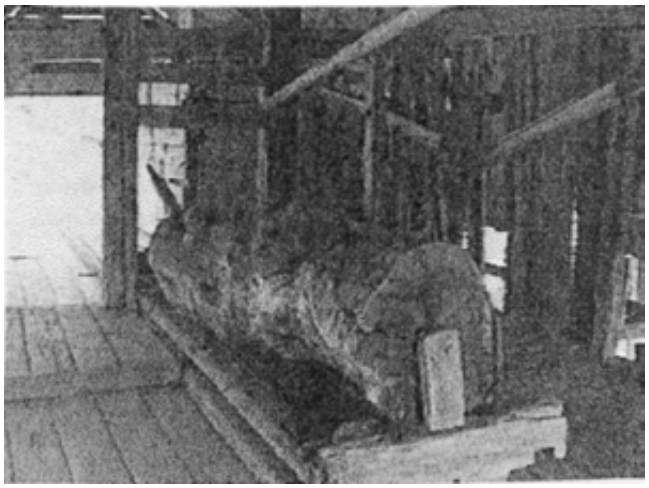

Het zaagraam en de te zagen balk ervoor.

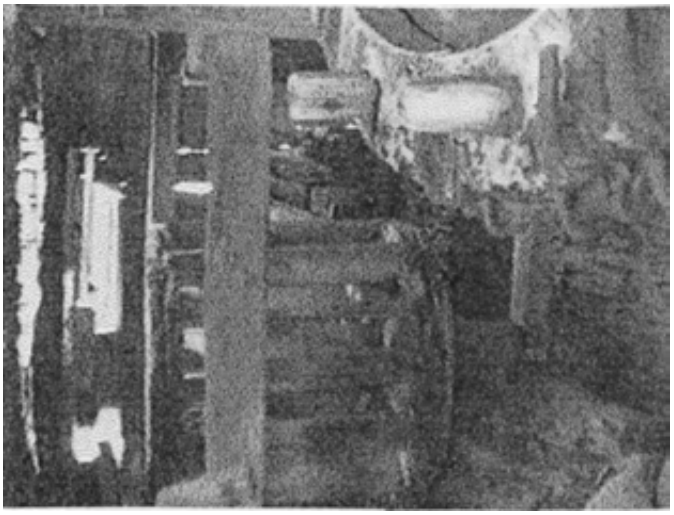

Het waterrad onder het molengebouw met daarnaast het houten krabbelrad.

Voor een eiland met meer dan tweehonderd molens zeker geen goede score. Misschien moet het Bungemuseet wel het goede voorbeeld geven.

tekst en foto's: Robbert Verkerk

De slede met een boomstam tussen de krammen.

Molens in de regio

"DE VOORUITGANG" TE OEFFELT

In verband met het bewegen van de pasbalk tijdens het malen hebben de molenaars het steenkoppel opengelegd. Met het boek Zingende Stenen in de hand hebben zij de steenbus in de ligger van nieuw kogellagervet en katoen voorzien. De speling van de drie neuten is door middel van het aanhalen van de trekstangen opnieuw afgesteld.Teo van Bergen maalt regelmatig tarwe, mais of gerst, zoals laatst 20 zakken gerst waarvan de korrel bijzonder klein was. Verder volgen twee leerlingen de opleiding tot vrijwillig molenaar op deze molen.

DE "BERGZICHT" TE GASSEL

Jan van Haren laat de molen vaak draaien om koren te malen maar ook voor de prins want er zit tenslotte een teller in om het aantal omwentelingen te registreren voor het vaststellen van de draaipremie voor particuliere molens. Molenaar Van Haren vindt dat de schijvenloop welke de steen aandrijft niet meer zo fijn loopt als in vroeger tijden. Hij loopt nogal bonkerig, de oorzaak hiervan heeft hij nog niet kunnen vaststellen. Verder zijn er plannen om de toegangsdeuren te vernieuwen en om weer het nodige schilderwerk te verrichten.

DE "MARIAMOLEN" TE HAPS

Het bestuur van de vereniging heeft eind juni een gesprek met eigenaar gemeente Cuijk inzake de draaisituatie. In de volgende Molenvriend kunnen we u hopelijk hierover meer vertellen.

STELLINGMOLEN TE KATWIJK

De stelling van deze molen is opnieuw gecarboleumd. Peter Simons was bij het afsluiten van deze informatie-rubriek voor zakenreis naar Finland terwijl Perry Hendriks door werkomstandigheden wat minder op de molen kon komen. Wellicht beschikken we op dit moment niet over de laatste informatie.

"DE HEIMOLEN" TE SINT HUBERT

Het blijft met deze molen sukkelen. De problemen genoemd in het verslag in de Molenvriend 27, zijn opgelost. Doch na korte tijd draaien kondigde zich weer een nieuw probleem aan. De tegel achter de pen zit los en moet vervangen worden door een bronzen exemplaar om het slijten van de pen een halt toe te roepen. Hoewel er nog meer problemen verholpen moeten worden, heeft de molenmaker opdracht gekregen bovengenoemd euvel te verhelpen. Voorlopig staat de molen dus weer stil, maar zoals het er nu naar uitziet gelukkig niet voor lang.

DE "KORENBLOEM" TE MILL

De situatie betreffende deze molen is nog altijd onveranderd.
Er valt derhalve geen nieuws te vermelden.

"DE STER" TE WANROIJ

Bij het verzamelen van de informatie van deze rubriek bleken Jan Selten en zijn vrouw met vakantie te zijn. De huisgenoten konden geen nadere informatie over het wel en wee van De

Ster geven. De volgende keer dus beter.

DE "JAN VAN CUIJK" TE CUIJK

Sinds enkele weken is de molenbelt weer voorzien van een afrastering welke gevormd wordt door geïmpregneerde palen waar tussen op vijf hoogten prikkeldraad gespannen is. Aan de noordzijde staat de laatste paal te ver van de muur af zodat er hier kinderen en wellicht ook volwassenen tussendoor kunnen. Het is weer een stuk veiliger om te draaien en de toegang tot de molen met betrekking tot vernielingen is niet meer zo direkt. De heer Nienhuis van Monumentenzorg heeft de romp van de molen bekeken en gaat advies uitbrengen wat er mee moet gebeuren met betrekking tot afstralen en schilderwerk. Dit jaar staat onder andere het algehele schilderwerk op het programma.

"DE KORENBLOEM" TE OPLOO

Tegenwoordig draait de molen uitstekend en zijn er in feite geen mankementen te melden. Er wordt regelmatig gemalen terwijl de molenaars ook veel excursies op deze molen krijgen. Volgens Jan van Riet is de biotoop weer een stukje verbeterd want twee berken en een eikeboom hebben het veld moeten ruimen.

WATERMOLEN TE OPLOO

Rijkswaterstaat heeft de peildrempel bij de molen gelegd. De andere stuw achter in de vijver wordt gemaakt als het in het algemeen wat droger wordt en het waterpeil wat lager is.

"LUCTOR ET EMERGO" TE RIJKEVOORT

Er staat hopelijk weer een gesprek aan te komen met de nieuwe wethouder van de gemeente Boxmeer. Deze heeft nu zowel de molens als de groenvoorziening in zijn portefeuille, dus misschien kunnen nu de bomen gesnoeid worden (of de molen). Draaien in de zomer wordt dan ook steeds moeilijker. Door de vele hoge bomen kan de wind zomaar 90 graden draaien en de zeilen gaan bijna bol staan.

Tijdens de triatlon van Rijkevoort heeft de molen tot in de late uurtjes gedraaid, of althans een poging daartoe gedaan.
Op 10 juni bracht de TIMS-Nederland een bezoek aan de molens van Beugen en Rijkevoort. Dit gebeurde onder het motto "Molens in molens". In Rijkevoort zagen zij een met vier volle zeilen draaiende molen, die voor velen het hoogtepunt van de dag was. Het onderwerp, de "houtzaagmolen" in de Rijkevoorste stellingmolen was voor velen echter moeilijk te begrijpen. Misschien kan het excursieverslag hier later meer duidelijkheid over geven.

"DE HOOP" TE BEERS

Momenteel staat de molenromp op de derde plaats van het vijfjarenplan van de gemeente Cuijk met betrekking tot het restaureren van monumenten. Hopelijk kan in 1996 de beginfase van de restauratie ingaan. Volgens Perry Hendriks ligt het in de bedoeling om de molen nog eens helemaal schoon te maken. Ook wil men een ladder(wagen) ter beschikking krijgen om de romp vogeldicht te maken.

DE "MARTINUS" TE BEUGEN

Wat betreft de restauratie, zie artikel in dit nummer van de Molenvriend, kunnen we mededelen dat de roeden inmiddels zijn kaal gezet en dat de bestrijding c.q. verdelging van de bonte knaagkever en soortgenoten onlangs door verhitting heeft plaatsgevonden.

van Eeten & Reijs Notarissen
Lid s.w.v. Land van Cuijk

Postadres: Postbus 11, 5450 AA Mill.
Kantooradres: Bernhardstraat 13, Mill. Tel. 08859-51276, fax 54063

Molenkaarten-verzamelaars opgelet:

Nu verkrijgbaar catalogus van alle Limburgse wind- en water-molens. Als u *f* 5,25 overmaakt op giro 2150134 of Rabo Heythuysen 122297415 ontvangt u de catalogus plus gratis bestellijsten voor ansichtkaarten of foto's, want van elke molen is een ansichtkaart of foto verkrijgbaar.
Er is ook een catalogus verkrijgbaar van alle Limburgse kerken en alle Limburgse gemeentehuizen. Deze zijn op dezelfde wijze als boven verkrijgbaar.

T. Linssen
In het Tienderveld 137
6093 JK Heythuysen